భాస భారతరూపకములు—

దూతఘటోత్కచము

(అనువాదము)

రచయిత:

దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి

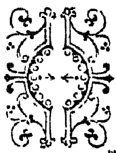
నెల్లూరు

1959

 [వెల. రు. 0-50

ప్రథమ ముద్రణము
500 ప్రతులు

PRINTED AT
THE KOKILA PRESS,
NELLORE.

దూత ఘటోత్కచము

కథాసంగ్రహము

కౌరవులు పద్మవ్యూహమున నభిమన్యు నొంటిపాటున దొమ్మిచేసి పడగొట్టి, అంతటితోనె తమకు జయము చేపట్లు చంకలు కొట్టుకొను చుండగా, శ్రీకృష్ణునిపంపున ఘటోత్కచుడు దూతగావచ్చి వారి కొకసందేశ మందిచ్చిపోయినట్లు ఈ రూపకమున కథ.

సందేశము శ్రీకృష్ణునిది. అందు ధృతరాష్ట్రునకును, దుర్యోధనున కును, తక్కిన రాజులకును వేఱువేఱుగా హెచ్చరికలు.

"ఏకపుత్రశోకముచేతనే అర్జునుడల్లాడపోతున్నాడు; నీకురానున్న శోకము అంతకు నూరంతలు. కాబట్టి, పుత్రశోక తీవ్రాగ్ని కాహుతి కాకుండా నీవు నీ మనస్సు నిప్పుడే భద్రపరుచుకో" అని ధృతరాష్ట్రునకు హెచ్చరిక.

అభిమన్యు వధవార్త అంతకుముందే విని, అర్జునుని చేతిలో తన తనయులందరూ హతులైనట్లే నిశ్చయించుకొని, పరితపించుచూ, కోడండ్రకు లను మందలించుచున్న అంధరాజు, కృష్ణుని సందేశమును విని,—"చక్రా యుధుడు సవ్యసాచిచేత సర్వక్షత్రసంహారము చేయింప సంకల్పించిరే యీ సందేశము పంపినాడ"డనును. ఆ మాటకు కురురాజు పరిహసించును. దూత, "దుర్యోధనా! నీవు పరిహసింపవు గాక; మా ప్రభువు నీకుపంపిన సందేశమును విను"మనును. దుశ్శాసనుడు 'మేము వినము పొ'మ్మని తిరస్కరించును. అతనిని వారించి రారాజు "ఇంతకును మీ ప్రభుని సందేశ మేమనిః" అని ఘటోత్కచు నడుగును.

అపుడు ఘటోత్కచుడు,—

"అనుకొనుము క్షత్రియవినాశ మైనయట్లె
తీతిపోవునుగాక భూభరమింక;

సుతవద్గోద్రిక్త పార్థనిష్ఠురనిశాత
బాణకీలల కని నష్టపాటు లేదు"

అని మా ప్రభుని సందేశము"— అని బదులుచెప్పును. శకుని "అంతా మాటలతోనే" అని అవహేళనముచేయును. అందు కాగ్రహించి ఘటోత్కచుఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధపడును. "వలదు వల"దని ధృతరాష్ట్రుఁడు బతిమాలును. ఘటోత్కచుఁడు శాంతించి, "కురుపతీ! మా ప్రభునకు నీ విజ్ఞాపనమేమి?" అని యడుగును, అతఁడు "వానికి విజ్ఞాపనమా? వాని సందేశమునకు నా బాణములే ప్రతిసందేశమగును. పాండవులను వెంటఁబెట్టుకొని యుద్ధమునకు రమ్మనుము; పొమ్ము" అనును.

అప్పుడు ఘటోత్కచుఁడు తక్కినరాజులనుజూచి, "రాజులారా! మీ మీ మనసులందుగల కోరికలెల్ల నిప్పుడే తీర్చుకొనుఁడు. ఇఁక నెక్కువ వ్యవధిలేదు. రేపు కరకర ప్రొద్దుపొడుచువేళకు పాండవరూపమృత్యువు మిమ్మందర్ని కబళించుట ధ్రువము. ఇది చక్రాయుధుని సందేశమున కడపటివాక్యము" అని చెప్పి తాతగారిసెలవుతీసికొని వెళ్లిపోవును. ఇంతేకథ.

ఈ కథకు భారతములో ఆధారములేదు. అంతయు భాసుని స్వకపోలకల్పనమే. కథ కల్పితమైనను కల్పనవలె కనుపట్టక స్వభావసుందరమై భారతకథాభాగమే యనిపింపఁదగినట్లు రూపొందినది.

ఇందు ధృతరాష్ట్రుని ముందాలోచనయు, శ్రీకృష్ణునియెడ నతనికిఁగల భయభక్తులును, దుర్యోధనుని దురభిమానమును, దుశ్శాసనుని దురహంకారమును, శకుని కుత్సితస్వభావమును చక్కఁగా ప్రదర్శితములైనవి. ఘటోత్కచునిపాత్రము ప్రశంసాపాత్రముగా పోషింపఁబడినది.

సత్కవి యిందు ముఖ్యముగ ఆయాయి ఘట్టములలోనే పతాకాస్థానకాది చమత్కారసన్నివేశము లమర్చి, భాసుఁడీ రూపకమునకు గుణాధిక్యమును సమకూర్చినాఁడు.

కథాప్రారంభముననే సుస్సల, అభిమన్యు మరణవార్తాశ్రవణమున ఘోర్ఘరించి, తలపోయుచు - "ఉత్తరగర్భరక్షణమునకు నిమిత్తమైనవాఁడు తన

భార్యకు వైధవ్యమును విధించుకొన్నవాఁడే'' అనును, వెంటనే, అభిమన్యు వధకు నిమిత్తభూతుఁడు తన పెనిమిటియే యగుట తెలిసి విలపించును.

దుస్సల అనుకొన్నదొకటి; అయిన దింకొకటి. ఇదియొక సంవిధాన చమత్కృతి. ఇట్టి సంఘటనలకే *'పతాకాస్థానకము' అని పేరు.

అనర్థదాయకములగు వివాదములకు దారితీయు సన్నివేశములు కల్పించి, ప్రేక్షకులకును - సామాజికులకును తహతహపుట్టించి, అంతలోనే మరల సులువుగా సమన్వయించుటలో భాసుఁడు మిక్కిలి నేర్పరి.
ఉదాహరణకు. —

(1) ధృతరాష్ట్రుఁడు శకునిపైఁ గోపించి, — "ఓరి జూదరీ! నీవు మా కులమున రగిలించిన కలహాగ్ని మా వంశాంకురములనైనను విడువక దహించుచున్నదిగదరా'' అని నిందించును.

ఆ నింద కాగ్రహించి, శకుని యెంతటివాఁడైనను బాహులాడుటకును, తొలిప్పుడు గొడవ యెంతటిదైనను పెరుగుటకును అవకాశమిచ్చు పట్టది. అప్పటిని భాసుఁడు, తెరలో నొక భయంకరశబ్దమును కల్పించి, అందఱి మనస్సులను ఆ శంకకు మరలించి, శకుని ప్రత్యుత్తరమున కవకాశము లేకుండాచేసి, ఆ గొడవ తప్పించినాఁడు.

(2) దుర్యోధనుఁడు, 'అర్జునున కగపడకుండా సైంధవుని దాఁచి, అర్జును ప్రతిజ్ఞను భంగపఱుతు'ననఁగా, ధృతరాష్ట్రుఁడు.— ఓరి వెఱ్ఱివాఁడా! సైంధవుని దాఁచెదవా! ఫల్గుని బాహువులకు కృష్ణుఁడు కన్నులు. సైంధవుని నీ పొట్టలో దాఁచినను వెదకిపట్టి ఆ బాణములు వాని శిరమును త్రుంచి తీరునురా'' అనును.

---

*"యత్రార్థే చింతితేఽన్యస్మిన్ తల్లింగోఽన్యః ప్రయుజ్యతే
ఆగంతుకేన భావేన పతాకాస్థానకం తు తత్''
— నాట్యశాస్త్రము.

అప్పుడు దుర్యోధనుని భటుఁడు—"ఈ మాట సహింపరానిది; ఇట్లు, ఇంకొక డెవఁడైనా అనివుంటే, వానితల యిప్పటికే యెగిరిపోయివుండేది" అనును.

ఆమాట వెంటనే ఘటోత్కచుని బ్రవేశపెట్టి, ఆ మహాకవి, కథా ప్రవాహమును వేరొకప్రక్కకు త్రిప్పినాఁడు. లేకున్నచో, ఆ భటుని దుడుకుమాఁట కాగ్రహోదగ్రుఁడై పెద్దగా జేసునియుండునో, అంతపై వ్యవహార మెట్లు పరిణమించియుండునో గదా!

ఇందలిపాత్రముల సంభాషణలును రసదృష్టిపరయగువారి కాహ్లాదకరములై యున్నవి. ఉదాహరణ కొకటి.—

దుర్యోధనుఁడు,—

"మాతృపక్షోగ్రరూపదర్పాతిశయమునఁ
బట్టి కొఁబోలు నంతగా విఱ్ఱిపడెదు;
వీసమైనను నీ కేము తీసిపోము
రాక్షసోగ్రస్వభావదర్పములయందు"

అని, తన ప్రతాపమును గొప్పగా చెప్పికొని, ఘటోత్కచుని తిరస్కరించి యదలించును.

అందుకతఁడు,—"నిజమే; రాక్షసులు మీయంతటి క్రూరగుణులుగారు.

*భ్రాతల్ నిద్దురవోవఁ జూచి యిలు కాల్పంబోరు రాత్రించరుల్
భ్రాతృస్త్రీనగు లంటఁబట్టి సభ నీడ్వంబోరు రాత్రించరుల్

---

*"న తు జతుగృహే సుప్తాన్ భ్రాతౄన్ దహంతి నిశాచరాః
శిరసి న తథా భ్రాతుఃపత్నీం స్పృశంతి నిశాచరాః
న చ సుతవధం సంఖ్యే కర్తుం స్మరంతి నిశాచరాః
వికృతవపుషోఽప్యుగ్రాచారా ఘృణా న తు వర్జితా"

ఘ్రాత్రీయము పసివాని నాని వధియింపంబోరు రాత్రించరుల్
భీతింగొల్పు నిరూపులయ్యును కృపకావిడ్కొగరు రాత్రించరుల్"

అని సమాధానము చెప్పెను, ఎంత చక్కనిసమాధానము!

సుకుమారహాస్యరసరంజితమైన ఆ సోల్లుంఠనప్రత్యుక్తితో రారాజు గారి ప్రతాపప్రకటనప్రసంగము బంద్రైపోయినది.

ఇట్లు పద్యములలోనే గాక గద్యభాగములోను ఆ కవీంద్రుని రచన సునిశితముగను - సురుచిరముగను పరువులువాఱినది.

పాత్రల సంభాషణలు చిన్నచిన్న వాక్యములతో, చుఱుకుగను - సూటిగను భావములను విరజిమ్ముచూ చకచక సాగిపోవుచుండును. ఆ పలుకులలోని ఆవవేగమునకు గ్రాంథికభాషకంటెను, వ్యావహారికమే తగినదని నాకు తోచినది. అందువలన పాత్రోచితముగా వాడుకభాషయు, సందర్భానుగుణముగా శిష్టవ్యవహారభాషయు నేనీ యనువాదమున వాడియున్నాను. నా యితరానువాదములవలెనే యిదియు స్వేచ్ఛానువాదమే. అవసరమని తోచిన తావులనొకటిరెండు చిన్నచిన్న మార్పులును చేసియున్నాను. పండితులు మన్నింతురుగాక.

రూపక లక్షణము

ఇందలి వృత్తము కేవలకల్పితము. తెలుగువారికి నచ్చును. ఈ రూపక మున రసము కరుణము. రాజ్యప్రసంగము లేదుగాని, వాదము యుద్ధము జయ ముగు. జయ పరాజయములు వాఙ్మాత్రములే. కథానాయకులలో ఘటో త్కచుడు సహజగాంభీర్యుడు. సత్వ... సామాన్యులు. (దివ్యులు లేరు). కుంతీదేవి పరిదేవన మింతో కొంత యున్నది. ఈ లక్షణములనుబట్టి యీ రూపకము ఉత్సృష్టికాంకము.

"ఉత్సృష్టికాంకే ప్రఖ్యాతం వృత్తం బుద్ధ్యా ప్రపంచయేత్
రసస్తు కరుణః స్థాయీ నేతారః ప్రాకృతా నరాః
భాణవత్సంధి వృత్త్యంగా న్యుక్తః స్త్రీ పరిదేవితైః
వాచాయుద్ధం విధాతవ్యం తథా జయ పరాజయౌ"

—దశరూపకము.

కృతజ్ఞత

భాస భారతరూపకముల నాఱింటిని, అనువదింపవలెనన్న నా సాహససంకల్పము భగవదనుగ్రహమున నిప్పటికి నెఱవేఱినది. గ్రంథ రచన కంటెను తత్ప్రకటనమే, యీ కాలమున కవికి కష్టసాధ్యమైన కృత్యము. పరమేశ్వరుని కృపావిశేషమున ఆ కృత్యమును నాకు సుఖ సాధ్యమే యైనది.

క. భాసుని పేరుబలంబో
నా సుకృతమొ గాని, యాచనాదైన్య భరా
యాసము లేకయె దొరకిరి
యీ సత్కృతి షట్కమున కధీశులు రసికుల్.

'కర్ణభార' కృతి ముద్రణమునకు తోడ్పడిన వదాన్యోత్తములు
శ్రీ రేబాల హరిప్రసాదరెడ్డిగారే
యీ 'దూతఘటోత్కచ' కృతి ముద్రణమునకును ద్రవ్యదాతలు.

వారి యీవి,—

"చాతక స్త్రిచతురాన్ పయఃకణాన్
యాచతే జలధరం పిపాసయా,
సోఽపి పూరయతి విశ్వ మంభసా
హంత హంత మహతా ముదారతా"

అన్న పండితరాయల సుభాషితమునకు చక్కనితార్కాణయైనది. శ్రీ రెడ్డి గారికి నా కృతజ్ఞతాపూర్వకాశీర్వాదములు.

అచ్చుపనిలో నచ్చుకు తావీయక, యెక్కువశ్రద్ధతో నా యీ భారతరూపకముల నాల్గింటిని ముచ్చటగా తీర్చి నా కానందమునుగూర్చిన శ్రీ 'కోకిల' ప్రెస్ యజమానులకు నా యభినందనములు.

ముద్రణకార్యమున నాకు తోడునీడగానుండి, శ్రమకోర్చి, సహాయము చేసినవారు, నా ప్రియమిత్రులు విద్వాన్, శ్రీ నవులూరి మాలె కొండయ్య పంతులుగారు. వారికి నా ప్రేమపురస్సరాశీశ్శతములు.

నెల్లూరు,
1-1-1959

దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి

పాత్రములు

పురుషులు

ధృతరాష్ట్రుఁడు

జయత్రాతుఁడు — వార్తాహరుఁడు.

దుర్యోధనుఁడు

దుశ్శాసనుఁడు

శకుని

ఘటోత్కచుఁడు

స్త్రీలు

గాంధారి

దుస్సల — దుర్యోధనుని చెల్లెలు, సైంధవుని భార్య

ప్రతీహారి — అంతఃపుర ద్వారపాలిక

దూతఘటోత్కచము

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును)

భావుక దేవసంతతి నుపాయశతంబులఁ బ్రోచు ప్రోఁడ, నా
నావిధరూపభాసి, భువనత్రయనాటకతంత్రవస్తు ప్ర
స్తావన తత్సమాపన విధాన విచక్షణ సూత్రధారి, శ్రీ
దేవకినందనుండు శుభదృష్టిఁ గృతార్థత మీ కొసంగుతన్. 1

(ముందరికి నడచి) సభవారికి నా విన్నపము. (వినుట నభినయించి) ఏమి ఆ శబ్దము?

(తెరలో)

తెల్పండయ్యా, తెల్పండి.

సూత్రధారుఁడు:— సరే. తెలిసినది. జనార్దన ధనంజయులు సంశప్తకులమీఁదికి పోయియుండఁగా, కౌరవులు భీష్మవధక్రోధమునఁ జుట్టుముట్టి అభిమన్యుకుమారుని బడఁగొట్టినారు.

గీ. అర్జునాత్మజవిశిఖక్షతాంగులైన
క్షితిపతులు పోవుచున్నారు శిబిరములకు,
ఫల్గునుఁడు వచ్చిపడు నన్న ప్రబలభీతి
నాతఁడుండెడు దిక్కునే యరసికొనుచు. 2

(నిష్క్రమించును)

ఇది స్థాపన

(భటుఁడు ప్రవేశించును)

భటుఁడు:— నూర్గురు కొడుకులుగల ఉత్తమకుటుంబీ, వినయాచారసంపన్నుఁడూ, విజ్ఞానవిస్తారితదీర్ఘదృష్టీ-అయిన మహారాజు ధృతరాష్ట్రునకు తెల్పండయ్యా, తెల్పండి.

ఉ. మాఱట క్రీడి యయ్యె, నభి
మన్యుకుమారుఁడు హెచ్చి హేలగా
వారణవాజియోధరథ
వర్గము వ్రచ్చుచునుండ, నింతలో
శూరులు పల్వు రొక్కమొగిఁ
జొచ్చి, నలుంగడఁ గ్రమ్మి క్రుమ్మి యా
దారకుఁ జేర్చి రాతని పి
తామహుఁడౌ సురనాథు నంకమున్. 3

(ధృతరాష్ట్రుఁడు, గాంధారి, దుస్సల, ప్రతీహారి ప్రవేశింతురు)

ధృత:— ఎవఁడురా వాఁడు?

గీ. ప్రియము నాకౌ నటంచు విప్రియముఁ బలికి
వీనుదోయికిఁ బీడ గావించినాఁడు;
మాకు శిశువధపాపపు మచ్చఁ గూర్చి
చాటుచున్నాఁ డభీతి వంశక్షయంబు. 4

గాంధారి:— మహారాజా! ఈ కులకలహము మన కుమారుల నందఱిని అంత మొందించిగాని శాంతింపన ట్లున్నది.

ధృత:— శాంతించును; శాంతించును.

గాంధారి:— ఎప్పుడు మహారాజా?

ధృత:— ఎప్పుడా?

మ. హరి పగ్గంబులుఁ జేరుకోలఁగొని ది
వ్యస్యందనంబుద్ధతిం
బఱపన్, గాండివమూని పార్థుఁడు సుత
వ్యాపాదసంజాత ని
ర్భరరోషంబునఁ గాలరుద్రుఁడయి వి
ధ్వంసంబు గావించుఁ బె
ల్కుఱ లోకంబుసమస్త; మాపయిని గ
ల్గున్ శాంతి లోకానికిన్. 5

గాంధారి:— అయ్యో! అభిమన్యూ! ఉత్తమపురుషుల సందర్శ్నీ ఊడ్చివేస్తున్న యీ పాడుకయ్యంలో నీ వెందు కడుగు బెట్టావోయి? ఆటగాయతనంగా ఆలమున కురికి, మమ్మిట్లు దుఃఖముపాల్చేసి, యెటుపోతివిరా తండ్రీ!

దుస్సల:— ఇట్లుత్తరకు వైధవ్యం కలిగించినవాడు, తన భార్యకును వైధవ్యం విధించుకొన్నవాడే.

ధృత:— ఈ వ్యసనమహార్ణవమునకు ఇటు దారిపెట్టినవాఁడెవఁడు?

భటుఁడు:— (ప్రవేశించి) నేను - మహారాజా!

ధృత:— ఎవఁడవురా, నీవు?

భటుఁడు:— నేను జయత్రాతుఁడను గదా? మహారాజా!

ధృత:— ఓహో! నీవా? జయద్రథా! బ్రతుకు భారమై, పాండవపంచాగ్నుల కింధనము కాఁగోరి, అభిమన్యుని వధించిన ఆ నిర్భాగ్యుఁ డెవఁడురా?

భటుఁడు:— ఒకడుగాడు, ప్రభూ! రాజులు చాలామంది చేరి, అబ్బాయిగారిని అంతమొందించినారు. అందు నిమిత్తభూతుడు జయద్రథుడు.

ధృత:— (అదిరిపడి) ఏమీ? జయద్రథుఁడా? వాడా నిమిత్త భూతుఁడు?

భటుఁడు:— మరె; మహారాజా!

ధృత:— అయ్యో! అతఁడు హతుఁడే.

దుస్సల:— (ఆ మాట విని యేడ్చును)

ధృత:— ఎవరా యేడ్చునది?

ప్రతీహారి:— అమ్మాయి, దుస్సల; మహారాజా!

ధృత:— ఏడువకమ్మా, ఏడువకు. మీ ఆయనకు నీ యెడువ తన మిష్టము లేదు. అందువల్ల నే, కావలెనని గాండీవి బాణాలకు గుఱియై కూర్చున్నాఁడు.

దుస్సల:— ఇక నేనిక్కడ యెందుకు నాయనా! నాకు సెల విస్తే, అమ్మాయి ఉత్తర దగ్గర కే పోతాను.

ధృత:— పోయి?

దుస్సల:— పోయి, 'నీ యీ వేషమే నేనూ ధరించబో తున్నా'నని చెపుతాను.

గాంధారి:— ఛీఛీ! అమంగళము; అట్లనగూడదమ్మా! నీ భర్త బ్రతికేయున్నాడుగా?

దుస్సల:— అమ్మా! అట్టి యదృష్టము నా కెంకెక్కడిదే? జనార్దనసహాయుడైన ధనంజయునికి అపకారము చేసి జీవింపగలవా డెవడే?

ధృత:— అవును తల్లీ! ఆమాట నిజము.

మ. తన మృదులోష్ఠబాహు లుప
ధానములై తగ శౌరి యంకమం
దనయముఁ బెంప, సీరి సుర
కంటెఁ బ్రియంబుగ గారవింప, శౌ
ర్యనిధులు పాండవుల్ సతముఁ
బ్రాణముగా నరయంగఁ బ్రోదిగాం
చిన పసివానిఁ జంపె; నిఁక
జీవముతో నతఁ డుండఁగల్గునే? ౯

జయద్రథా! కుమారుని ఆ స్థితిచూచి గాండీవధన్వి ఊరకున్నాఁడా?

భటుఁడు:— అది ఆయనయెదుట జరిగిందా? మహారాజా!

ధృత:— ఎట్లూ? ఆ సమయమున అర్జునుఁ డక్కడ లేఁడా?

భటుఁడు:— చిత్తము దేవరా!

ధృత:— అది యెట్లు జరిగినదిరా?

భటుఁడు:— చిత్తగించండి మహారాజా! కృష్ణార్జును లిద్దరూ దూరాననున్న సంశప్తకులమీఁదికి పోయున్నారు. ఆ

సమయంలో అభిమన్యుకుమారుడు పసితనంవల్లబరవసంగా బవరములో జొరబడ్డాడు. అంతే దేవర!

ధృత:— అట్లైన నాతనివధ కనుకొనవలసినదిలేదు. అర్జునుఁడు లేనందువల్ల అది సంభవించినది. పులియున్న గుహాకడ కెవఁడు రాఁగలఁడు? సరే; మఱి తక్కినపాండవులు?

భటుఁడు:— జయద్రథుఁడు దారి నడ్డగించినాడట! అందువల్ల వారక్కడికి రాలేదు; ప్రభూ!

ధృత:— అయ్యో! హాతవిధీ! ఆ దౌర్భాగ్యుఁడు కుమారుని మృతికి ఆవిధముగా కారణమైనాఁడా? భీమాదులు పిమ్మటనైనా వచ్చిరా?

భటుఁడు:— వచ్చినారు ప్రభూ! అర్జునుఁడు వచ్చి చూడవలెనని అగ్నిసంస్కారమాపి, ఇప్పుడు, అబ్బాయిని అంబులతో గొట్టిన రాజులపేరులు గుర్తిస్తున్నారు.

ధృత:— (నిట్టూర్పు విడిచి) గాంధారీ! లే; గంగకుపోదము.

గాంధారి:— స్నానానికా మహారాజా?

ధృత:— కాదు, కాదు.

గీ. మరలుపంజాల సమరోద్యమంబునుండి
నీ కుమారుల నేను; గాండీవిచేత
వార లెట్లును హాతులె; యవ్వారి కిపుడె
వదలివచ్చెద నందు నివాపజలము. 7

(దుర్యోధనుఁడు, దుశ్శాసనుఁడు, శకుని ప్రవేశింతురు)

దుర్యో:— తమ్ముఁడా, దుశ్శాసనా!

చ. బలపడియెన్ విరోధము సు
భద్రసుతుండు హతుండు కావుటన్;
వలవలయేడ్చు చేగఁ బ్రతి
పక్షగణంబు; మదం బడంగి సై
వోలఁగె నిరాశఁ గేశవుఁడు;
కొంటినెగుల్ తెగిపోయెనా; కహో
వలచె జయంబుతోడ నను
భాస్వరకీర్తియు రాజ్యలక్ష్మియున్. 8

దుశ్శా:— ఆహా. సందేహమేమి?

మ. అతులానీకమునంపి సైంధవుఁడు పా
ర్థాధ్వంబునడ్డన్ శర
ప్రతతిన్ ముంచి కలంచి నొంచి యల సౌ
భద్రున్ ద్వితీయార్జునున్
హతుఁ గావించితి; మాపగాత్మజవధ
ప్రాప్తవ్యధల్ తీఱెపోన్
సుతశోకంబున నింపినా మరిమన
స్సుల్; క్రుస్సి కూలారఁగన్. 9

శకుని:— ఈనాఁడు సైంధవుఁడు సంగ్రామరంగమునఁ గావించిన ఘనకార్యము, ఇతర నృపతు లూహింపనైనను అలవికానిది. ఒక్కదెబ్బతో, కుమారునితో పాటు వాండ్ల యశస్సునుగూడా హరించినాఁడు.

దుర్యో:— మామా! తమ్ముఁడా! రండి నాయనగారికి నమస్కరించి వత్తాము.

శకుని:— వత్సా, దుర్యోధనా! వలదు వలదు.

సీ. ఆతఁ డెద కోఁతగించు నీ జ్ఞాతికలహం;
మెంచుఁ బాండవహితము, గర్హించు మనల
సంగరంబున సంపూర్ణజయముగాంచి
గాని పోనొప్ప డాతనికడకు మనము. 10

దుర్యో:— అట్లు కాదు మామా! ఏమైననుసరే మనము వెళ్లి నమస్కరించిరావలసినదే.

శకుని:— అయితే సరే. (ముగ్గురును వెళ్లుదురు)

ధృతరాష్ట్రుని భవనము

(శకుని దుర్యోధన దుశ్శాసనులు ప్రవేశింతురు)

ధృత:— ఎవరు?

దుర్యో:— జనకా! నేను దుర్యోధనుఁడను. అభివాదనము.

దుశ్శా:— తండ్రీ! నేను దుశ్శాసనుఁడను. అభివాదనము.

శకుని:— నేను శకునిని. అభివాదనము.

ధృత:— (పలుకకుండును)

ముగ్గురును:— ఆశీర్వదింపలేదే!

ధృత:— ఏమీ? ఆశీర్వాదమా?

గీ. కృష్ణునకుఁ బార్థునకుఁ గూడ హృదయమైన
బాలు వధియించితిరి మీరు బ్రతుకుమీఁది
యాసపోనాడి; అట్టి మీ కాత్మనెట్టి
శ్రేయమాసింతు? నేమ నాశీర్వదింతు? 11

దుర్యో:— తండ్రీ! నీ యీ వ్యాకులతకు కారణమేమి?

ధృత:— వ్యాకులతకు కారణమేమని నన్నడుగుచున్నావా?

గీ. బహుసుతసనాథమైన యీ వంశమందు
కలిగెఁ బుత్రవిశిష్ట యొక్కతియె పుత్రి
ఆను మాంగల్యమునకె ముప్పావహిల్లెఁ
గాఁ! బాంధవులైన మీ కరుణవలన. 12

దుర్యో:— ఇందులో జయద్రథున కేమి సంబంధమయ్యా?

ధృత.— ఆ పరవిదగ్ధుఁడేగదా పాండవుల నడ్డగించినవాఁడు?

దుర్యో:— అవును - అడ్డగించినాఁడు; కాని, అతఁ డొకఁడే యేమి? ఇంకను పలువు రున్నారుగదా!

ధృత:— పలువురా! ఓరి పాపిష్ఠులారా!

గీ. నిర్దయతఁ బల్వు రేకమై నిసువు నొకనిఁ
జిత్రహింస యొనర్చిరే సిగ్గులేక!
బాలకుని నొంచు పాపుల బాహు లట్టె
ముక్కలై చెక్కలై కూలిపోవలేదె? 13

దుర్యో:— తండ్రీ!

గీ. వృద్ధుఁడగు భీష్ము వంచించి విఱుగఁబొడుచు
కూళల భుజాలు ముక్కలై కూలెనొక్కొ?
పోటుబంటైన యాతనిఁ బోరఁ గూల్చు
భూపుల భుజాలు ముక్కలై పోవనేల? 14

ధృత:— కొడుకా! అభిమన్యుని వధించుటయు భీష్మునిఁ గూల్చుటయు నొకటేనా?

దుర్యో:— ఒకటికాకయేమి?

ధృత:— అదెట్లగునోయి? భీష్ముని కథయే వేఱు.

గీ. తనవశము చావు; కూల్ప నతండె కీలు
తెలిపి కూలెను, హర్షంబు నొలసె.— బాలుఁ
డితఁడు, వంశాంకురంబు, తొట్టతొలి మొగ్గ
పార్థభూజమ్మునకు; త్రుంపఁబడియె నకట! 15

దుశ్శా:— తండ్రీ! ఆ బాలుఁడు బాలుఁడుకాఁడు. అతఁడు—(అనుచుండఁగనే)

ధృత:— ఎవరా మాటలాడునది? దుశ్శాసనుఁడేనా?

దుశ్శా:— అవును నాయనా.

ధృత:— ఏమోయి-అభిమన్యుఁడు బాలుఁడు కాఁడా?

దుశ్శా:— కాఁడు నాయనా. అతఁడు - ఆ హోరాహోరి పోరిలోఁ జొరఁబడి,—

గీ. కేరి, సాదన వేఁడియెక్కిన ధనుస్సు
నందఱముఁ జూచుచుండఁ గైనంది, తీవ్ర
కిరణకిరణోగ్రశరపరంపరలు గుప్పి
సకలనృపగాత్రములు గవాక్షములుచేసె. 16

ధృత:— ఓహో! అట్లనా! (నిట్టూర్పు విడిచి) హా! కష్టకాలము. కుమారులారా!

క. ఒక బాలునిచేతనె మీ
రకటా! ఆ రీతి నొగిలి యదవదలైనా
రిఁకఁ బుత్రవ్యసనమహో
గ్ర కపిధ్వజుచేత నేమి గానున్నారో? 17

దుర్యో:— వాఁడేమి చేయును?

ధృత:— ఏమిచేయునో ఆయుశ్శేష మున్నచో మీరే చూచెదరు.

దుర్యో:— అబ్బో! అతఁ డంతటి మహావీరుఁడా!

ధృత:— నీ వెఱుఁగవా?

దుర్యో:— ఎఱుఁగనే!

ధృత:— అట్లైన నేనును ఎఱుఁగను. అతని వీర్యాతిశయము నెఱిఁగినవా రెంతోమంది యున్నారు. అడిగి తెలుసుకో.

దుర్యో:— ఎవరి నడుగుమనెదవు?

ధృత:— ఎవరినా?

మ. అడుగ౯ వచ్చు [1]హరి౯ నివాతకవచ
ప్రాణోపహారార్చితు౯
అడుగ౯ వచ్చుఁ గిరాతవేషహరు నా
నాస్త్రికసంతర్పితు౯
అడుగ౯ వచ్చుఁ గృశాను ఖాండవవన
వ్యాళాహుతి ప్రీణితు౯
అడుగ౯ వచ్చును నాఁడు నిన్నొడిచెనే,
ఆ [2]చిత్రసేనాభిధు౯. 18

దుర్యో:— సరే. అతఁడు పరాక్రమశాలియే యగుఁగాక. అతనికిఁ జాలినవారు నాపక్షమునమాత్రము లేరా యేమి?

ధృత:— ఎవరు వారు?

దుర్యో:— కర్ణుఁడే.

ధృత:— ఓరీ! వాఁడట్రా? నవ్వులచేటు. కర్ణుఁడా కవ్వాడి కెదురు?

దుర్యో:— ఏల కాఁడు?

ధృత:— ఏల కాఁడా?

మ. అతఁడో అర్ధరథుండు, దేశికరుషా
వ్యర్థాస్త్రశస్త్రుండు, స్వాః

---

1 హరి౯ = ఇంద్రుని.

2 "విద్యారక్షిత మద్య యేన చ జిత స్త్వం పృచ్ఛ చిత్రాంగదమ్" అని మూలము.— ఘోషయాత్రలో దుర్యోధనుని బంధించినవాఁడు 'చిత్రసేనుఁడు' గాని, 'చిత్రాంగదుఁడు' కాఁడు.

పతికాపత్యహ్యాత్మనర్మ్యుడు, మృదు
స్వాంతుండు, భ్రాంతుండు, పాం
డుతనూజప్రతిమానుఁడౌనె? గిరిశుం
డుఁ వహ్నియుఁ వజ్రియుఁ
తతదివ్యాస్త్రము లిత్తురేని యతఁ డం
దఁ నచ్చుఁ దత్సామ్యముఁ. 19

శకుని:— మీరు పెద్దలు. మమ్మెంతిగానైనను కించపఱచ
వచ్చును లెండి.

ధృత:— ఆ మాటాడునతఁడు శకునియేనా?

శకుని:— అవును; నేనే.

ధృత:— ఓరి - జూదగీ! నీవు మాకులమున కంటించిన కల
హాగ్ని మా వంశాంకురములనైనను విడువక దహించు
చున్నది గదరా!

దుర్యో:— ఎక్కడిది యీ మహాధ్వని? అరె; ఏమిది?

క. పుడమి వడఁకాడుచున్నది,
పడుచున్నవి యుల్కములు, నభంబంతయు మం
డెడుపగిదిఁ దోఁచె, నిపుడీ
వడువున నొడుగొడుకు లేరుపడఁ గతమేమో? 20

ధృత:—

క. తన మనుమని దుర్మరణముఁ
గని కుములుమహేంద్రు నశ్రుకణజాలం బీ

యనువున నుల్కారూపం
బున రాలుచునున్న దనుచు బుద్ధిఁదలంతుర్. 21

దుర్యో:— జయద్రథా! శంఖ పటహ సింహనాదములతోఁ గూడిన యీ మహాశబ్దము పాండవశిబిరమునఁ బుట్టినట్లున్నది. నిమిత్తమేమో తెలిసికొనిరా.

భటుఁడు:— దేవర ఆజ్ఞ. (అని వెళ్లి, మరలవచ్చి) మహారాజునకు జయము. సంశప్తకసంఘముమీఁదికిపోయిన సవ్యసాచి తిరిగివచ్చి, మృతుడైన కొడుకును తొడలపై బెట్టుకొని, ఆతని శిరమును కన్నీటితో దడుపుచూ జనార్దనప్రేరితుడై ప్రతిజ్ఞ చేసినాడట.

దుర్యో:— చేయుఁగాక. తరువాత?

భటుఁడు:— ఆ ప్రతిజ్ఞకు రాజు లందరూ హర్షించి, ఉత్సాహమున పొంగిపోయి, జయజయశబ్దాలతో సింహనాదాలు చేయగా వెంటనే శంఖపటహభేరీకాహళాదులు మోగింపబడినవట. ఆ పెనుమోతకును, పెనుగొండల వంటి ఆ రాచవారి పరవళ్లకును - ఉరవళ్లకును భూమి దద్దరిల్లి, అలజడిపొందిన అబలవలె వడవడవణకింది.

ధృత:— ప్రతిజ్ఞా ప్రభావానికే భూమి వణఁకినది. మఱి యతఁడు ధనువుపై చేయివేసిన మూఁడులోకాలును అల్లాడవా?

దుర్యో:— ఇంతకును అతని ప్రతిజ్ఞ యేమని యఁట?

భటుఁడు:— "నా కుమారుని గూల్చినవానినీ, నా కొడుకు చావుకు సంతోషించినవాండ్లనూ రేపు ప్రొద్దుకూకేలోపల హతమార్చెదను" అని యట.

దుర్యో:— ప్రతిజ్ఞ నెగ్గకపోతే ప్రాయశ్చిత్తము?

భటుఁడు:— గాండీవముతో తాను చితి నెక్కునట.

దుర్యో:— మామా! చితారోహణము; చితారోహణము. తమ్ముఁడా! చితారోహణము; చితారోహణము. రండి, రండి. మన మాతని ప్రతిజ్ఞా వ్యాఘాతమునకు ప్రయత్నింతాము.

ధృత:— దుర్యోధనా! ఏమి చేసెదవు?

దుర్యో:—

మ. ఒరుకంటన్ బడకుండ దాతు సకలా
క్షౌహిణ్యుపేతస్థలిన్;
విరచింతున్ గురుబుద్ధి వైరిబలదు
ర్భేద్యంబుస్వ్యూహంబు; వ్య
ర్థరుషన్ గ్రుంగి హతాశుడై విమతులం
తన్ వహ్నికుండంబుఁ జొ
త్తురు హస్త్యశ్వ శతాంగయోధవరసం
దోహంబుతో నందఱున్. 22

ధృత:— వెఱ్ఱివాఁడా! సైంధవుని దాఁచెదవా?

గీ. కృష్ణలోచనములు సుమా, జిష్ణు సాయ
కములు; మింటికి నెగసినఁ, గడలి మున్గి

ననుఁ, రసాతలసీమ డాఁగినను విడువ
వరసి వెన్నాడి యవ్వాని శిరముఁద్రుంచు. 23

భటుఁడు:— ఈ మాట సహింపరానిది. నిర్దయుడును, చండశాసనుడును నైన మా ప్రభువుముందర, ఇంకొక డెవడైనా యిట్లా నోరుజారివుంటే వానితల యిప్పటికే యెగిరిపోయుండేదే.

(ఆకాశమున *ఘటోత్కచుని ప్రవేశము)

ఘటో:— (తనలో)

గీ. సోదరవినాశ శోక ప్రచోదితుండఁ
జనుచున్నాఁడఁ జక్రి శాసనము నెంచి,

---

* "ఘటో హాస్యోత్కచ ఇతి మాతా తం ప్రత్యభాషత
అభవ త్తేన నామాస్య ఘటోత్కచ ఇతి స్మహ" (ఆది. 155-38)
అన్న శ్లోకము క్రింద, నీలకంఠవ్యాఖ్య, ఘటోత్కచశబ్దమున కిట్లర్థము చెప్పినది.

"వికచః కేశహీనః ఘట సాదృశ్యాత్. ఘట శబ్దే నాత్ర శిరః ప్రతీయతే. ఉత్కచః కేశహీనః. హో త్యాశ్చర్యే. వికేశ స్థూలశిర స్కత్వా దస్య ఘటోత్కచ ఇతి నామాబ్రవీ దిత్యర్థః".

ఉత్కచ శబ్దమునకు, నిక్కపొడుచుకొనియుండు కచముగలవాడని యర్థమగునుగాని, 'వికచు' డని యర్థము కాదు.

ఘటోత్కచుడు, ద్రోణపర్వమున 'ఊర్ధ్వకేశుడు'గానే వర్ణితుఁడైనాడు.

"ఊర్ధ్వకేశం విరూపాక్షం దీప్తాస్యం నిమ్నశోదరమ్" (157-65)

మహాకవి భాసుఁడు, మధ్యమవ్యాయోగములో,- ఘటోత్కచుని,- "తరుణరవికరప్రకీర్ణకేశః" అనియే వర్ణించియున్నాడు.

కాబట్టి, 'వికచు' డన్న యర్థము సరికాదు,

కుమతియగు వైరికడకు; నంకుశపుంబోటు
నెంచి యాలానమును జేరు నిభముమాడ్కి. 24

(క్రిందికిం జూచి) ఇదే అతని హజారపు వాకిలి. క్రిందికి దిగెదను. (దిగి), నన్ను నేనే తెలుపుకొనెదను. (ప్రకాశము)

గీ. కేశవప్రేషితుండ, సందేశహరుండ
తనదు దుశ్చరితమున శాత్రవముగొన్న
తండ్రిం గనవచ్చియున్నాండ ద్వారసీమ,
సగార్జితహిడింబసుతుండ - ఘటోత్కచుండ. 25

దుర్యో:—

గీ. రమ్ము రమ్ము కుమార! అరాతిభవన
మిదియె; దుర్యోధనుండ నేనే; జనార్ద
నోక్తియన్నంతంగాంతుక ముప్పతిల్లె,
వక్కణింపుము వెస నరవాయిగొనక. 26

ఘటో:— (ప్రవేశించి, చూచి, తనలో) ఓహో! ఇతండు పూజ్యుండు ధృతరాష్ట్రుండు. అనార్యశతజనకుండు.— ఏమి యీ లలిత గంభీరాకృతివిశేషము.— ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. ఇంత వృద్ధుండైనను,—

గీ. ముడుత లంతగా నింత కేర్పడవు మేన;
స్కంధముల బిగి సుంతైన సడలలేదు;
నూర్గురు కొమాళ్లకును ధృతి నూలుకొల్ప
నాకృతింగొన్న శ్రద్ధనా నడరునితండు. 27

కన్ను లున్న చో ఈ బల్లిదుఁడు త్రిదివమున కెప్పు డెట్టి ముప్పు తెచ్చునో యన్న శంక చేత దేవత లితని నిట్లు సృజించిరి కాఁబోలు. (సమీపించి, ప్రకాశముగ) పితామహా! అభివాదనము. ఘటోత్కచు - (అను అర్ధోక్తిలో) కాదు కాదు. ముందు నా తండ్రులు యుధిష్ఠిరాదు లభివాదనము చేయుచున్నారు. పిమ్మట ఘటోత్కచుఁడను నేను చేయుచున్నాను.

ధృత:— రావోయి కుమారా! నీ యభివాదాచరణములోని తెరఁగే పాటు సోదరమరణమున నీకుఁ గలిగిన మనోవ్యథను తెలుపుచూ నాకును దుఃఖము గలిగించుచున్నది. కుమారుల కుచేష్టలమూలమున నేను కృపణావస్థకు గుఱియైనాను.

ఘటో:— మీరు పూజ్యులు. కల్యాణనిధానమైన పితామహులకు చక్రాయుధుని సందేశము.

ధృత:— (ఆసనమునుండి లేచి) భగవానుఁడు చక్రాయుధుఁ డేమి యాజ్ఞాపించినాఁడు?

ఘటో:— వద్దు-వద్దు-లేవవద్దు. కూర్చుండియే వినవచ్చును.

ధృత:— చక్రాయుధుని యాజ్ఞ (అని కూర్చుండును)

ఘటో:— తాతా! వినుము. "అర్జునుఁడు, 'హా! కుమారా, అభిమన్యూ! హా! వత్సా, కురువంశప్రదీపా! తండ్రీ! యదుకులప్రవాళా! నీ తల్లిని, మేనమామను, నన్నును వదలి పితామహుని దర్శింప స్వర్గమునకు పోతివా' అని వాపోవుచున్నాఁడు. ఒక్కకొడుకును కోలుపోయిన అర్జు

నుని యవస్థ యిట్లైనదిగదా! ఇఁక నీయవస్థ యెట్లుం డునో! కాఁబట్టి, పుత్రశోకమహాగ్ని నీ ప్రాణముల నాహుతిగొనకుండ మనసును 'భద్రపఱుచుకొనుము'' అని చక్రాయుధుని సందేశము.

ధృత:— చక్రాయుధుని క్రోధఘూర్ణితహృదయమునుండి వెలువడినవి యీ సందేశవాక్యములు. గాంగేయ, సర్వ క్షత్రసంహారమునకు సమకట్టియున్నాఁడని యీ సందే శము స్పష్టముగా తెలుపుచున్నది.

అందఱును:— ఈ ప్రసంగము హాస్యాస్పదము.

ఘటో:— ఏమీ? హాస్యాస్పదమా?

దుర్యో:— ఔను; హాస్యాస్పదమే. అర్జునుఁ డొక్కఁడే అఖిలక్షత్రవధము చేయు నన్న, విన్నవారు నవ్వరా? ఆత నిచే నా పని చేయింపనగునని చలపట్టి, ఆ కృష్ణుఁడు దేవ తలతో గుసగుసలు జరుపుచున్నాఁడు కాఁబోలు!

ఘటో:— కురురాజా!

గీ. పంపినాతఁడు శ్రీ చక్రపాణి; వార్త
చెప్పవాఁడను నేను; వచించినదియొ
పార్థు శౌర్యంబు; నీవేమొ పరిహసించు
చున్నవాఁడవు.— ఇది నీకె యుక్తమగును. 28

సరే. దానికేమి. ఇఁక జనార్దనుని సందేశము వినండి.

దుశ్శా:— పనికిరాదు. ఓరీ, క్షత్రియాపమానీ! ఆ మాట మెత్తకుము. లోకములోని రాజులెల్లరును ఏ మహా

రాజుశాసనమును శిరసావహింతురో ఆ మహారాజునకు, రాజుకానివాఁ డెవఁడో సందేశము నంపుటయు, దాని నిక్కడ వినిపించుటయునా? ఇక్కడ నీ సందేశము నాలించువారు లేరు; పొమ్ము.

ఘటో:— అరే! దుశ్శాసనా! ఏమంటివి? చక్రాయుధుఁడు రాజు కాఁడా నీకు?

మ. మనుజేంద్రుల్ మును ముక్తులై రెవనిచే
 మానంబు లూనంబుగా;
ఘను లగ్గింపఁగ భీష్ముచేఁగొనియె న
 ర్ఘ్యం బే మహాత్ముండు; శ్రీ
వనితారత్నము కోరి యేవిభు నురో
 భాగంబునన్ నిల్చె; నా
యనఘుం, డాహరి, ఆప్రభుప్రభుఁడు కాఁ
 డా రాజు నీకుద్ధతా! 29

దుర్యో:— దుశ్శాసనా! వివాదమెందుకు? నీ వూరకుండుము. ఓయి దూతా! అతఁడు రాజు కానీ, కాకపోనీ; అతఁడు బలవంతుఁడు కానీ, కాకపోనీ; మాటలతో పనేమి? మీ ప్రభు వేమన్నాఁడు?

ఘటో:— అట్లా దారికిరా. చక్రాయుధుఁడు ప్రభువే. మూఁడు లోకాలకూ ప్రభువు. విశేషించి మాకు ప్రభువు.

సీ. "అనుకొనుము క్షత్రియవినాశ మైనయట్లు;
 తీఱిపోవును గాక భూభారమింక;

సుతవనోద్రిక్త పార్థ నిష్ఠురనిశాత
బాణకీలల కని నష్టపాటు లేదు''. 30

అని మా ప్రభువు సందేశము.

శకుని:— (పరిహాసముగా) ఔనౌను; మాటలతోనే సర్వ
శత్రుసంహారము; మాటలతోనే పరరాజ్యసమాకర్షణము.

ఘటో:— ఓహో! శకునిగారా! ఓయి శకునీ! నీకొక మంచి
మాట చెప్పెదను విను.

గీ. పాచికలు మాని, నీ నెత్తపలక నవికి
నొనర శరయోగ్య మొనరించుకొనుము; కలన
దారహరణంబు, రాజ్యతంత్రమును లేవు
ప్రాణమె పణంబు; కేళి శస్త్రాళితోన. 31

దుర్యో:— ఓహో! వీఁడు తనబుద్ధి బయటఁబెట్టినాఁడు.—
ఏమిరా! చేతులు బారలువేయుచూ అంతగా నోరుపాఱ
వేసికొనెదవు? నీ మర్యాదమాలినప్రసంగ మంతటితో
ఆపు.

గీ. మాతృపక్షోగ్రరూపదర్పాతిశయముఁ
బట్టి కాఁబోలు నంతగా మిట్టిపడెదు;
వీసమైనను నీ కేమి తీసిపోము
రాక్షసోగ్రస్వభావదర్పములయందు. 32

ఘటో:— నిజమే. రాక్షసులు మీయంత క్రూరులుగారు.

శా. భ్రాతల్ నిద్దురవోవఁజూచి యిలు కా
ల్పంబోరు రాత్రించరుల్

భ్రాతృస్త్రీకురు లంటఁబట్టి సభనీ
ద్వంబోరు రాత్రించరుల్
భ్రాత్రీయుం బసివాని నాజి వధియిం
పంబోరు రాత్రించరుల్
భీతింగొల్పు కురూపులయ్యును కృపక్
పీనోర్కురు రాత్రించరుల్. 33

దుర్యో:— ఓరి వాచాలా!

ఆ. వె. తోడఁదెవచ్చి తీవు దూతగా నిచటికి
మముఁ గెరల్పు పోటుమాట లేల?
చక్క నెడలిపొమ్ము సందేశముం గాని
కాము మేము దూతఘాతకులము. 34

ఘటో:— (రోషముతో) ఏమీ! 'దూత' యని తూలనాడె
దవా? కానిమ్ము; నే నిక దూతనుగాను; మీపాలిటి
యమదూతను.

ఆ. వె. అల్లె త్రాడు దెగిన యభిమన్యుఁడను గాను
యుద్ధమునకె యిదిగొ సిద్ధపడితి;
శూరు లెల్ల రొకటిమై రండు హైడింబుఁ
డుఱక మిమ్ము విడిచి యరుగఁ డింక. 35

నా పసితనపు టుబలాటము మీ బంటుతనమును పట్టి
చూడ నురకలు వేయుచున్నది. (జౌడు గఱచి, పిడికిలి
చూపుచు)

ఆ. వె. మార్కొనంగఁ దివురు మగవాఁ డెవఁడో లేచి
నిల్చెఁగాక, పొడిచి గెల్చెఁగాక;

పిడుగుంబోని నాదు పిడికిటి వ్రేటుతోఁ
గాలిఁద్రోలి కనిగ్గిగాక యున్న. 36

(అందఱును యుద్ధమునకు సిద్ధమగుదురు)

ధృత:— పౌత్రా! ఘటోత్కచా! శాంతించు, శాంతించు. నా మాట విను నాయనా!

ఘటో:— (తనలో) తాతగారి వచనమువల్ల నేను మరల దూతనైతిని. కాని, రోషము నణచుకో లేకున్నాను. (ప్రకాశము) కురుపతీ! నీ విజ్ఞాపన మేమనీ?

దుర్యో:— ఆఁ! ఎవనికి విజ్ఞాపనము? మా వచనముగా నిట్లు చెప్పుము:

ఉ. "ప్రేలుట నోరిచేటు; బెద
రింపుల కింతయు జంక మేము; వా
చాల కువాచికంబున నొ
సంగము మాఱు; సమీకమైన భూ
పాలురు గొల్వఁగాఁ గదలి
వత్తుము; పార్థులఁ గొంచురమ్ము; మా
వాలికయంపవోల్లె ప్రతి
వాచిక మా సని నీకు గోపకా!" 37

ఘటో:— సరే. పితామహా! వెళ్లుచున్నాను.

ధృత:— మంచిది. పోయిరా నాయనా!

ఘటో:— ఓహో! రాజులారా! జనార్దనుని సందేశమున
కడపటి వాక్యమిది. వినండి.

ఉ. చేయుఁడు ధర్మముఁ; దనియఁ
జేయుఁడు బంధుజనంబు; యుష్మదా
ప్యాయనకాంక్షితంబులు స
మస్తము నిప్పుడె తీర్చుకొం; డిఁకే
చాయను ద్రోయరానిమృతి
*జాత్యనిదేశమనంగ మీకు వ్రే
గై యరుదెంచుఁ బాండుతన
యాకృతి రేపు ప్రభాతవేళకున్. 38

భరతవాక్యము

పాపభీతియు, దైవభక్తియు, బాంధవప్రణయంబు, వృ
ద్ధోపసేవనతత్పరత్వ, మనుద్ధతప్రభవంబు, లో
కాపవాదసుదూరవృత్తము నారఁగల్గి జగజ్జనుల్
శ్రీపరాత్పరు హార్దవీక్షణచే సుఖింతురు గావుతన్. 39

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

దూతఘటోత్కచమను ఉత్సృష్టికాంకము సమాప్తము

---

* "జాత్యోపదేశ ఇవ వః కృతాంతః ఉపైష్యతి" అని మూలము.

"జాత్యోపదేశ ఇవ — as if it was the most noble or excellent counsel:— the idea is very abstruse; జాతౌ భవః జాత్యః. జాతి + య (త్)." అని దేవధర్ పండితుడు.

విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్న గ్రంథములు

సాహిత్యసమీక్ష (సారస్వతవ్యాససంపుటి)	3—00
రఘువంశము (వచనము)	
మొదటిభాగము	2—00
రెండవభాగము	2—00
భాసనాటకములు (అనువాదము):	
మధ్యమవ్యాయోగము	1—25
ఊరుభంగము	1—50
దూతవాక్యము	1—00
కర్ణభారము	0—75
పంచరాత్రము	2—00

అచ్చులో :

ద్రోణుని శీలము (విమర్శ):

(ద్రోణుని శీలమును గూర్చిన శంకలకు సరియైన సమాధానములు)

అడ్రెస్:—

దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి,

నెల్లూరు-2.